

Beszélgetés Balogh Balázs András cigány naiv képzőművésszel

Interjúalanyomat évtizedek óta ismerem, de csak néhány éve, a salgótarjáni „garzonházban” – mint lakás-bérlőtársak – kerültünk közelebb egymáshoz. Az alábbi írásmű célja az idős és szinte elfeledett művész pályaképének, kiváltképp az elmúlt évtizedbeli – eddig kevésbé ismert és egyáltalán nem publikált – életútjának felvillantása. Az interjú a múlt év őszén elkezdett célirányos beszélgetéseinknek egy – a verbális kommunikáció pongyolaságait is kiküszöbölendő – nyelvileg korrigált és rövidített rekonstrukciója. A textussal szembeni szerzői igény volt – az előbbieken túl és egyebek között – a hitelességre és a lojalításra törekvés.



Az interjú felvállalja a más korábbi források szövegeivel esetenként inadekvát megfogalmazásokat, törekszik az esetleges félreértések tisztázására, ám még ezzel együtt is a szerző és interjúalanya a tévedés jogát is fenntartja. Ami kétségtelen: Balogh Balázs András az interjúkészítés során tanúságot tett őszinteségéről, igazságérzetéről és – súlyos betegsége ellenére is – toleranciájáról, amiért köszönet jár neki. Miként mindazoknak is, akik egyengették interjúalanyom göröngyös életútját, és információikkal, észrevételeikkel és javaslataikkal is hozzájárultak az interjú szövegének korrekt megalkotásához.

- *Mikor és hol, milyen családba születél?*

- 1940. június 27-én születtem, a Felvidéken, Kassán, cigány családba, de anyámat és apámat nem ismerhettem, őket egészen kiskoromban „a háború viharában” – ahogy utólag hallottam – elvesztettem. Te sokkal jobban tudod, mert tanultad, hogy akkoriban volt a holocaust, amelynek során a cigányokat és a zsidókat összeszedték és elvitték őket a gázkamrákba. Ott halhattak meg talán az én szüleim is. Úgy tudom, ezután kerültem anyai nagyanyámhoz, Sátoraljaújhelyre. Amíg élt, jó volt náluk – már amire emlékszem, vagy csak úgy rémlik – a cigánytelepen. Sajnos, a háború után meghalt, a nagyapámnak a saját gyerekeit is el kellett tartani, ezért menhelybe adott. Sátoraljaújhely után Miskolcon, később pedig másutt, több helyen is voltam rövidebb-hosszabb ideig, végül Egerben – talán a legtovább. Kivett egy család, aztán, ha valami miatt nem kellettem, megint beadtak egy menhelyre.

- *Mesélj még a gyermekkorodról! Ami eszedbe jut, amire biztosan emlékszel.*

- Azt biztosan tudom, hogy csak megtűrt gyerek voltam, vagy szükséges rossz – mindenhol. A parasztok nem gyereket akartak, hanem, hogy pénzt kapjanak értem és kihasználjanak. Csak azért vettek ki az intézetből, mert járt velem, vagy utánam 360 forint, ami akkoriban nagyon nagy pénz volt, és amit persze nem rám költöttek, velem nem törődtek. Az iskoláskorú menhelyi gyerekeknek, akik nevelőszülőkhöz kerültek adtak iskolaszereket: ceruzát, írkát, táskát stb. Sőt, minden iskolaévben két rend

öltönyruhát is, amiben iskolába tudott járni a gyerek. Ezt a rendszert később megszüntették, és a járandóságot kiadták pénzben. Ekkor különösen nagy divat lett az intézeti gyerekek családba vétele. Dolgoztattak engem is reggeltől estig az állatok és a ház körül, vagy kicsaptak az utcára, koldulni küldtek. Enni szinte mindenhol csak a maradék ételt kaptam, éjszaka legtöbbször az istállóban vagy disznóólban aludtam.

A nevelőszülők az iskolába járást nem tartották fontosnak, igaz, én magam sem. Így aztán az iskoláimmal sem dicsekedhetek. Úgy tudom, Egerben jártam csak elemi iskolába egy rövid ideig. Így aztán 14 éves koromig csak egy vagy két osztályt végeztem el. Lehet, hogy az elsőt elvégeztem, a másodikat már nem. De írni és olvasni tudok, számolni is. Kisgyermekként több családban is megfordultam. Egy nyári este az utcán aludtam, amikor valaki felköltött. Balázs Józsefnek hívták, máig is nevelőapámnak tartom. Én Balogh András voltam a születésemtől fogva, tőle kaptam a Balázs nevet, mert a nevére is íratott. Cigány volt, és mint esernyőjavító és vándorköszörűs járta a falvakat, és engem is magával vitt. Jó ember lett volna, de volt egy nagy baja. Amikor kettesben maradtunk zaklatni kezdett. Szégyellem, de ki kell mondani, hogy – meleg volt. Többször is megszöktem, de mindig visszamentem hozzájuk. Itt volt a legjobb

dolgom, és itt „lett” családom. Szokás volt az ötvenes években, hogy összeszedték a semmittevőket, cigányokat meg parasztokat, és állami gazdaságokban summásként dolgoztatták őket. Engem is odaadtak vagy elvittek summásnak nyaranta egy-egy gazdaságba. Úgy dolgoztam, mint a felnőttek, kaptam fizetést is, de én abból nem láttam semmit, a mostohaszüleim vették föl. Ez sértette az önérzetemet, az idősebb barátaim pedig rádöbbenettek, hogy – miközben megnőttem és megerősödtem – magam is megkereshetem a megélhetésemre valót. Egyszer az unszolásukra vettem a bátorságot, elkészöntem a családtól és a barátaimmal felutaztam Budapestre. Ekkor 16 éves voltam.

- *Hogy alakult a sorsod a fővárosban? Feltaláltad magad?*

- Az egyik egri barátom lánytestvére befogadott Kőbányán, a Hős utcában lévő lakásukba, én pedig beálltam a kőművesekhez segédmunkásnak. Az nem jó szó, hogy „feltaláltam” magam, inkább „csak” alkalmazkodtam. Ahogy egész életemben is kellett. De ez nem azt jelenti, hogy megalkuvó is lettem volna. Egyszer megismerkedtem egy cigánylánnyal, Balogh Máriának hívták, s hamarosan össze is házasodtunk, gondoltam, így jobb lesz. Ez 1957-ben volt, még nem voltam 18 éves. Rövidesen két gyermekünk is született. Éltük a munkáscsaládok nehéz életét. Eleinte jól megvoltunk, de négy év után megromlott a kapcsolatunk. Ott is hagytam, csapat-papot, abban az egy ruhámban jöttem el, ami rajtam volt. Később, el is váltunk, hivatalosan is, fizettem a gyerektartást a két gyerek után, 18 éves korukig, becsülettel.

- *Mi – esetleg ki? – volt a válás igazi oka?*

- Te tudsz valamit. 1961 nyarán, az egyik Egerbe történő „hazalátogatásom” alkalmával kimentem a strandra. Megtehettem, akkoriban Pesten – már nem a kőműveseknél, hanem – szénlehordóként jól kerestem. Tudod, a pesti bérházak pincéibe hordtuk le a szenet az autókról vagy a lovas kocsikról, nagy kosarakban, volt, amelyekben 60-80 kiló szén is volt.. A fizetésen kívül kaptunk szépen borraivalót is. Az egri fürdőben megismerkedtem egy fiatalasszonnyal, aki szinte csak véletlenül járt ott. Ugyanis a Nógrádi Szénbányák Vállalat – ahol Salgótarjánban az a nő akkor dolgozott – szakszervezeti bizottsága kirándulásra vitte a dolgozóit Egerbe. S, hogy akkor ott találkoztunk, úgy hittem, a sors keze, hiszen én első látásra beleszerettem.

- *No, ez izgalmas. Mi történt ezek után*

- A nő, akit Oláh Jolánnak hívtak meghívott Salgótarjánba, a cigányok búcsújába. El is mentem, aztán még többször is meglátogattam. A régi Pécskő utcában, a cigánydombon lakott, „megesett” lány volt, két gyerekkel, de ez nem zavart engem. Az sem, hogy nyolc évvel idősebb volt, mint én. Hamarosan oda is költöztem hozzá. Egy ideig vadházasságban éltünk, aztán 1966-ban megesküdünk, miután én hivatalosan is elváltam. Két közös gyerekünk is született, András fiunk és Gabriella lányunk. Neveltük együtt, iskolába is járattuk mind a négy gyereket.

- *Az előzőekről meséltél egy filmben is. Emlékszel az ott elhangzottakra és vállalod is azokat? Később sok cikk is megjelent rólatok. Hitelesen, pontosan?*

- A filmre emlékszem, de a film készítőjének a neve nem jut eszembe. [1] Az életemről beszéltem, kis történeteket is meséltem. Az egyiket egy sebesült kis galambról meséltem, Megsajnáltam a kis jószágot, hazavittem és meggyógyítottam. Méghozzá úgy, hogy cérnával, tűvel összevarrtam a sebeit, aztán napokon keresztül a számból itattam-etettem. Akár hiszed, akár nem, – de ez olyan igaz, mint ahogy itt ülök –, a kismadár hamarosan rendbejött. Csináltam neki papírdobozból egy kis fészket, nevelgettem, több mint egy hónapig lakott nálunk. Olyan szépen meggyógyult, megerősödött, hogy egyszer azt vettem észre – ahogy hazaértem és a lakásban nyitva volt az ablak –, hogy a galamb nem volt a helyén, hanem kint ült a házunk előtti akácfa tetején. Aztán, amikor meglátott, kettőt-hármat turbékolt nagy vidáman, és elrepült világgá. Azt gondoltam. És nagyon boldog voltam, hogy milyen jól tettem vele, hogy meggyógyítottam. De visszatérve az említett filmre, kérdésekre is válaszoltam. Azt mondtam, amire biztosan emlékeztem. Amit – a lényegét illetően – máskor sem mondhatok másképpen. Így aztán a filmben elhangzottakat természetesen vállalom. Az újságcikk az más, mert nekem nem mindig mutatták meg, mit fognak írni rólam, rólunk. Így lehet, hogy nem minden igaz, ami megjelent itt-ott, vagy nem teljesen úgy igaz. Sokat írtak rólam és Oláh Jolánról is, te ezt jobban tudod. [2] Ezeket jó lenne helyretenni.

- *Rendben, kíséreljük meg. Beszélnél akkor a cigánydombi családi életetek közelebbi részleteiről is?*

- Egy szoba-konyhás kis lakásban laktunk hatan, de sokkal jobban éreztem magam, mint korábban bárhol. A „cigánydomb” – déli irányból a Pécskő utcával – egy zárt világ volt, ahol mindenki ismert mindenkit. Sok vidámsággal, kacagással, énekszóval, és persze sok veszekedéssel, káromkodással is. Az öregek nyáron korán kiültek a ház elé a padkára, beszélgettek késő estig. Ezek mind a fejemben vannak, ezekből az életképekből is merítettem, mint ahogy a korábbi emlékeimből is.

- *Minthogy a '60-as évek közepétől elkezdte rajzolni, majd festeni. Ki fedezte fel?*

- Lakott a közelben, a Rokkant telepen egy fiatalember nem jut eszembe az ő neve sem, [3], aki rendszeresen járt Balázs János [4] bácsihoz, aki közel lakott hozzánk. Amikor én elkezdtem temperával dolgozni, engem is meglátogatott, ő mondta nekem, hogy János bácsi fest. Tőle tudtam meg, amikor már én magam is régen festettem. Hozzá azonban már jártak Pestről is, mint később megtudtam, volt nála Mihály Ida, [5], és Bánszky Pál [6] is. Egyszer Jolántól érdeklődtek, hol lakik János bácsi? A feleségem kihasználta az alkalmat – én nem voltam otthon – megmutatta a képeimet. Kettőt mindjárt meg is vettek. Ettől kezdve jöttek hozzám és vásároltak is. A „felfedezésemben – ha már így kérdezted – és később a Jolánéban is, Daróczi Ágnesnek [7] volt nagy szerepe, aki először járt nálunk a '70-es évek elején, és aztán még többször is.

- *Balázs Jánosra hogyan emlékszel?*

- Csak látásból ismertem, ha kiment a ház elé, soha nem is beszéltem vele. Ő nagyon zárkózott volt, én sem voltam nagyon beszédes, nem is kerestük egymás társaságát. Ennek az is az oka lehetett, hogy az egyik támogatója megvádolt, hogy ellestem az ő technikáját és másolom a képeit. Ez nem volt igaz, hazugság volt, most is vissza kell utasítanom. Az az ember úgy felbőszített, hogy akkor én vagy negyven darab, nagyméretű képet hasogattam össze vagy égettem el, egy kisebb vagyont. De a dac hajtott, megfogadtam, hogy még jobbat csinállok, másképpen. Megmutatom, hogy én is festek úgy, mint Balázs János. Egyébként az meg igaz, hogy néha összetévesztették a képeinket. Lenne erről is egy történetem... Talán a színek, az alakok miatt is. Ezt követően kezdtem el az új technikámat kifejleszteni.

- *Ezt, hogyan kell elképzelni?*

- Ezt a technikát én találtam ki. Először megrajzoltam a képet, amit elgondolok, hogy például, mi történt régen a cigány-telepeken, ahol éltem. Gyakran álmodok erről, eszembe jut az akkori életem. Ahogy most visszaidézzük a múltat. Tehát lerajzoltam, amit álmodtam, láttam vagy gondoltam, és aztán festettem meg. Nem húztam az ecsetet, mint korábban, hanem pontoztam, festékpöttyöket raktam vászonra. Azért lett olyan rücskös a kép. Aztán az ujjaimmal vagy ecsettel eldolgoztam. Véletlenül jöttem rá, hogy még könnyebb és gyorsabb is ez az eljárás.

- *Az viszont igaz, hogy Oláh Jolánt te tanítottad? Aztán többre vitte, mint te? Egyesek azt is mondták, tehetségesebb is volt nálad (!?).*

- Írni és olvasni is én tanítottam, tőlem lesett el mindent, az ezer százalék. Hogy tehetségesebb volt-e, mint én, azt nem tudom. Naiv festő volt ő is, de azt, amit én festettem, ő véletlenül sem tudta volna megcsinálni. Ami fordítva is igaz. Őt tanította Földi Péter [8], engem meg senki, soha. Jolánról is készült film [9], abból is kitűnik a tökéletes naivság. Talán, mert ő maga mindig is gyerek maradt. Ezért festett olyan világra csodálkozó, nagy gyermeki szemeket is. Az én látásmódom és érzésvilágom is más. Ezért más a környezet is, ahol a figuráimat mozgatom, ahogy elrendezem. Engem úgy sorolhattak be, hogy még naiv, de már más is, talán több is. És én így is érzem.

- *Te mit akartál leginkább kifejezésre juttatni, megmutatni?*

- A saját világomat akartam a vásznamon megjeleníteni. A figurák többnyire cigányok, az én fajtám. Azt akartam megmutatni, hogy ők is olyan emberek, mint bárki más, csak nehéz sorsúak. A háttér az mindig fekete, igen, az illik hozzájuk. Azt a világot festettem, amelyben éltem, ami körül vett, és ami többnyire sötét volt. És azt a világot is, amit álmodtam, amit kigondoltam, az persze színesebb. Ahogy láttam vagy magam elé képzeltem a környezetemet, ahol éltem: a putrikat, a házakat, a fákat, a sötétséget, az éjszakát, a cigányembereket. Néha a jókedvűeket, a táncolókat, a mulatókat is. Az én képeim valahogy az álom és a valóság határain voltak mindig, se itt, se ott. Mint magam is. Egész életemben.

- *Végül sikeresek lettetek, amit számos közös kiállítás is igazol.*

- Ez így volt, de a kiállításokat nem tudom felsorolni. Arra emlékszem, hogy néhány helyi bemutatkozás után az első országos kiállításunk Daróczi Ágnesnek köszönhetően 1979-ben a Pataky Galériában volt. A kecskeméti Naiv Művészetek Múzeumának állandó kiállításán is Jolánnal együtt szerepeltek a munkáink. 1989-ben a képeimet Budapesten a Néprajzi Múzeumban állították ki. A környező szocialista országokban, de Franciaországban, Olaszországban, sőt Japánban is voltak kiállításaink. 1992-ben a Párizsi Magyar Intézetben voltunk mi is. 2000-ben – akkor voltam hatvan éves – rendeztek kiállítást Budapesten Daróczi Ágnes, Zsigó Jenő [10] és mások áldásos közreműködésével. [11] Még 2005 elején is volt egy közös kiállításunk a Balázs János Galériában, amiről én tudok, vagy amire emlékszem. Ahogy már mondtam is, több filmet is készítettek rólunk, néhány katalógusban is benne voltunk.

- *A cigánydombi „önmagatokról” beszéltél. Mi történt később?*

- A cigánytelepet 1975-ig folyamatosan felszámolták, az ott lakó családokat szétszórták a város minden részébe, bennünket is elköltöztettek, amit meg is sirattunk. Kaptunk a közelben, a Rokkant-telepi Szerpentin úton az egyik emeletes bérházban egy tanácsi lakást. Abban a házban lakott éppen fölöttünk az akkor már ismert salgótarjáni képzőművész Czinke Ferenc [12] is, akivel beszélő viszonyban voltunk, néha megnézte a munkáinkat, tanácsokat is adott. Nagyon rendes ember volt, kölcsönösen tiszteltük egymást. De ebben a bérházban nem tudtunk megszokni, sehogy sem. Később a vásártéren kaptunk egy nagyobb tanácsi lakást, amit aztán 1990 körül részletre meg is vettünk. Itt egy pincerész is volt, néhány képet festettem is ott, de inkább raktárnak használtuk.

- *Munkátok volt, dolgoztatok mind a ketten.*

- Persze, meg is volt mindenünk, ami nagyon kellett, arra – így ruházkodásra és étkezésre – mindig jutott. Jolán a megismerkedésünk idején és még utána is jó ideig a Nógrádi Szénbányák Vállalat zagyvai rakodóján dolgozott. Én először a tanácsi városgazdálkodási üzemenél álltam munkába, aztán a ZIM Salgótarjáni Gyárában, majd a Salgótarjáni Kohászati Üzemekben dolgoztam. A '60-es évek végétől a Nógrád Megyei Víz- és Csatornamű Vállalathoz kerültem, ahol 22 évig dolgoztam megszakítás nélkül, kétszer kiváló dolgozó kitüntetést is kaptam.

- *Eddig ez egy átlagos salgótarjáni munkáscsalád normális, mindennapi élete. Mi, mikor és hogyan változott meg?*

- Leginkább Jolán nyugdíjazása, majd fokozatos megbetegedése után jöttek a bajok, vagy inkább „csak” folytatódtak a problémák. Az én nyugdíjba kerülésem után pedig még éleződtek is a feszültségek. Sehogyan sem jöttünk ki, anyagi gondjaink pedig kapcsolatunk megromlásához és elhidegülésünkhöz is hozzájárultak. Jolánnak fokozatosan tönkrementek az idegei, többször kezelték is őt. Aztán egyszer csak – az előbbieken ellenére is viszonylag váratlanul – beadta a válókeresetet. Még a halála előtt jó néhány évvel. Bele is egyeztem rögtön a válásba, ott sem voltam, amikor elválasztottak bennünket. De nem vertük nagydobra, nagyon sokáig nem tudta jóformán senki, csak a gyerekek. Jolán már nagyon beteg volt, amikor elmesélt valamit, amit én addig csak sejtettem. Ma is előttem van, ahogy néz ki az ablakon és beszél... Nekem meg keserű lett szám. De én nem akarom őt kiadni. Nem is tartozik senkire. Végül is a vásártári

lakásban 2005 október 8-ig, Jolán a haláláig együtt laktunk.

- *Feleséged halála óta a közvélemény nem sokat tud rólad, a mai napig sem. Bezárkóztál, begubóztál? Mi történt veled?*

- Miért, kerestek az újságírók? Nem. De nem is nyilatkoztam volna, nem akartam én magam előre tolni soha. Egyébként is Jolán halála – annak ellenére, hogy már régen elváltunk – nagyon megviselt. Én temettettem el, gyűjtést szerveztem – Zsigó Jenő és mások is segítettek – , hogy méltó módon el tudjuk búcsúztatni. Mivel a lakásban minden rá emlékeztetett, és én menekülni akartam az emlékektől, a gyerekekkel egyetértésben eladtuk a vásártéri lakást. Ugyan már régen elhidegültünk, Jolán halála mégis rettenetesen megviselt. Szabadulni akartam az emlékektől. A gyerekekkel eladtuk a vásártéri lakást, megkapták mind a négyen, ami járt nekik az anyjuk utáni örökségrészből. A költözésbe besegített az egyik fiam és az unokám is, akikkel már ekkor nagyon összevesztem. Hogy miért? Elmondom neked, de ne írd le, nem tartozik a közvéleményre. A lényeg, hogy már ekkortól magamra maradtam. Sehogy sem találtam a helyem, mígnem össze nem barátkoztam már akkor itt, a szemközti lakásban lakó cigányasszonnyal. Őt látásból már ismertem, mert a rendőrségen takarított, én meg a régi lakásunkból arra jártam egy kiskocsmába, azt hiszem, Napsugár Sörözőnek hívják. Gyakran találkoztunk, meghívott magához is. Amikor ez a lakás megüresedett, az eladott vásártéri lakás árából befizettem a Salgó Vagyon Kft.-nek 500 ezer forintot, és megkaptam ezt az önkormányzati lakást.

- *Beszélnél erről az új kapcsolatodról?*

- Szembe szomszédok lettünk, és hamarosan jó viszonyba is kerültem a tőlem fiatalabb, egyedülálló, csinos barna asszonnyal. Ám ekkor a gyerekek választás elé állítottak: vagy az új asszony, vagy ők. Nem hagytam magam megsarolni. Jól megvoltunk a hölgygel, nem költöztünk össze, de gyakorlatilag élettársak lettünk. Megértettük egymást, segített a talpon maradásomban, főzött nekem, gondoskodott rólam. Újra volt értelme az életnek. Nagy kedvvel festettem, és ekkoriban sok nagy képet csináltam. Egyszer csak az élettársam minden előzmény nélkül szívgörcsöt kapott és azonnal meghalt. Nem akartam elhinni! Egy féléven belül elvesztettem azt, aki akkor már a legközelebb állt hozzám.

- *Utólag is részvétem.*

- Köszönöm. Hónapok teltek el teljes letargiában, nem törődtem sem magammal, sem a lakással. Aztán egy ismerősöm révén megismerkedtem egy közeli falubeli asszonnyal, aki egy idő után beköltözött a garzonházba, lassan vele is jóba lettem. Sajnos, hamarosan kiderült, hogy súlyos beteg. Nagyon sokba került a gyógykezelése, gyakran a rezsipénzem is ráment. Jó két évre rá, hogy megismerkedtünk tüdőrákban meghalt. Ez időszakban nőtt meg igazán a tartozásom az önkormányzat, illetve a vagyongazdálkodó cége felé. Időközben persze azt gondoltam, majd festek és a képeim eladásból rendezem az adósságomat. Ám magam is megbetegedtem, a kezeim használhatatlanok lettek. Nagy bajba kerültem, vagyok is. Szeretnék megállapodást kötni a vagyongazdálkodó céggel, részletfizetésre, amire korábban nem volt módom. Erős a szándékom az adósság rendezésre, remélem egy támogatóm is tud segíteni.

- *Félretenni soha nem tudtál a képeid árából?*

- Egy ideig a festés csak hobbi volt nekem. Amikor Balázs János másolásával vádoltak meg, akkortól vettem komolyabban. Ahogy megcsináltam egy képet, el is adtam. Vagy ingyen odaadtam, hogy majd később fizetnek. Aztán vissza se jöttek, sokszor becsaptak. Jolánnal örültünk öt-tízezer forintnak is, ott volt a négy gyerek. A legtöbb, amit fizettek egy képért, százezer forint volt. Az itt van a szomszédban Sándor Zoliéknál [13] a városházán vagy a múzeumban. A címe? Én nem adtam én pontosan egyiknek sem címet. A kép történetét szívesen elmeséltem, azt, hogy mire gondoltam, amikor megfestettem. Aztán aki kiállította vagy megvette, többnyire az nevezhette el. Tudok példákat is mondani. A „Megint elzavart az uram” c. kép önmagáért beszél, mögötte a nehéz, tipikus, veszekedős „cigány” családi élet áll. A „Nekik nem kel fel már a nap” címet ne is magyarázzam. Minden benne van: a cigányság maga. Hogy a cigányoknak annyi. Érted, egye? Ezt meséltem el a vevőnek. Az utolsó kenyér c. képemet akkor festettem, amikor nem volt egy fillérünk sem. Az utolsó kenyeret adtuk a gyerekeknek. Ezért nem tudtunk – többek között – megtakarítani semmit.

- *Kikre emlékszel szívesen, mint a segítőkész emberekre?*

- Elsőként itt helyben Botos Zolira (eszembe jutott a neve), aki felhívta ránk a figyelmet, és a kezdetektől nagy segítségünkre volt. Czinke Ferenc szakmai tanácsokat adott, és vásártéri lakáshoz jutásban támogatott. Erdős István [14] is többször segített nekünk. Brunda Gusztó [15] révén jutottunk ki Párizsba. A közelmúltban újra meglátogattam Budapestről Szuhay Péter (16) és Kőszegi Edit [17] is, náluk is vannak még képeim. Sándor Zoltán a közelmúltban a „lakáshoz jutásban” is segített, ahogy Gáspár István Gábor [18] is. Oláh Károly helyi, salgótarjáni régiségkereskedő sok képet vett tőlünk, ma is van nála több eladó képünk is. Nem emlékszem mindenkire, aki segített. Akiket kihagytam, azoktól elnézést kérek.

- *Látom, rá akarsz gyűjtani, engem nem zavar. Mondhatnám: érezd magad otthon. De inkább kérdelem: ☐ otthon érezed magad? ☐ Hogyan élsz itt, ☐ ilyen magas szinten?.*

- Igen, értelek. Magas szinten, a 16. emeleten. Hát, tudod, a kisnyugdíjamból nehezen élek meg, volt úgy, hogy ki sem jöttem. Most már annak ellenére is nehéz, hogy az önkormányzati lakás után a lakbért talán nem kell fizetnem. [19] A betegségeim kezelése miatt. De nagyon sokba kerül itt minden: fűtés, a meleg víz, a villany, a közös költség, a gondozói szolgáltatás. A legtöbbbe a gyógyszerem kerül, havonta 30-35 ezer forintba. Mosásra, tisztálkodásra is kell valami. Amíg tudtam, főztem magamnak, amióta fáj, „elromlott” a kezem is, egy házbeli asszony főz, az sem olcsó multság. Reggelire, vacsorára hideget eszem, vagy konzerv-ételeket melegítek. Nem vagyok nagyétkű, mégis sok elmegy kajára. A napi egy-másfél doboz Musztáng cigaretta is viszi a pénzt. Alkoholt már egyáltalán nem iszom. Egy pohárával sem. Semmit. A fűtés és meleg víz díjat nem is tudtam mindig fizetni, abból is gyűlt tartozásom. Ha ezt még rendezni tudnám.

- *A betegséged javul, gyógyulsz? ☐ Bizonyára vannak még ☐ terveid is.*

- Dehogy, dehogy! Egyre rosszabb. Rákos vagyok [20], ráadásul el is kezeltek. Mondd már, meg milyen terveim lehetnének, ha nem tudom megfogni az ecsetet sem? Nemrégiben még elfogadták egy pályázatra készített kisebb képemet egy ház falának a kifestésre, de ezt a hatalmas képet én már nem tudom megfesteni. Kőszegi Edit filmrendezőtől tudtam a pályázatról. [21]. Ő volt nálam Szuhay Péterrel még nemrég is. Tudod, korábban filmet is csináltak rólunk. Remélem, ők még tudnak segíteni nekem. Amíg dolgozhattam, addig a ceruzával és az ecsettel, a rajzzal és a festékkel fejeztem ki magamat. Ahogy talán már mondtam is, megerősítem: évtizedeken át álom és valóság határain voltam, úgy festettem. Most is álom és valóság határain vagyok, csak nem festek. Micsoda különbség! Amióta nem dolgozhatok, egy kicsit meg is haltam. Meg még egy kicsit élek is. Betegen. Reménytelenül. Csak legalább hagynának nyugodtan.

- Köszönöm a beszélgetést.

(Az interjú 2011-ben készült.)

JEGYZETEK

[1] A filmet Képek régi cigányokról; Balogh Balázs András portré címmel 1995-ben Kovács Bodor Sándor salgótarjáni dokumentumfilm készíttette a Soros Alapítvány támogatásával.

[2] Az egyik legátfogóbb, legkomplexebb életút-történet Bancsik György Cigány? Naiv? Képzőművészet? Oláh Jolán és Balogh Balázs András cigány naiv képzőművészek élet és karriertörténetének rekonstrukciós kísérlete c. dolgozata. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszék Konzulens tanár: Lágler Péter Miskolc, 2005. április.

[3] Az említett személy Botos Zoltán, amatőr képzőművész, több kiállítása is volt már. A salgótarjáni cigány művészek sokoldalú segítője, pártfogója. Beszélgetésünk alkalmával sok tekintetben megerősítette a Balogh Balázs András által elmondottakat.

[4] Balázs János (1905-1977) cigány naiv festőművész és költő, egyedülálló jelensége a magyar és a nemzetközi festészetnek. Alig több mintegy egy évtizedes alkotói korszakának mesteri művei "zűrzavaros rejtelmek", ahogy ő maga fogalmazta, "ott bujkál bennük az egész világ létezése".

[5] F. Mihály Ida művészettörténész, aki a '70-es évek elején a Magyar Nemzeti Galéria munkatársa volt. A cigány naiv művészek ismert pártfogójaként járt Salgótarjában is.

[6] Bánszky Pál művészettörténész 1958-tól a Népművelési Intézet munkatársa, majd főosztályvezetője. 1978-tól kecskeméti Katona József Múzeum munkatársa, 1983-tól igazgatója. 1991-től a kecskeméti Magyar Naiv Művészeti Múzeum igazgatója volt.

[7] Daróczi Ágnes, szerkesztő, műsorvezető. Az ELTE magyar - népművelés szakán szerzett diplomát. Egyike volt az 1979-es első cigány képzőművészek országos tárlata és a további kiállítások rendezőinek. Szerkesztője volt a Magyar Televízió Patrin magazinjának. Jelenleg a Magyar Művelődési Intézet munkatársa.

[8] Földi Péter egyedi stílusú művész. Alkotásaival 1974 óta szerepel kiállításokon. Alkotói stílusa nem kötődik hagyományosan egy iskolához, egyediség jellemzi. Jelenleg is Somoskőújfaluban él és alkot. Munkásságát számos magas kitüntetéssel, többek között 2007-ben Kossuth-díjjal, 2009-ben Prima Primissima-díjjal ismerték el.

[9] Kovács Bodor Sándor Oláh Jolánról két részes dokumentumfilmet készített. Ha szárnyam lenne, repülnék .Oláh Jolán portré I. (1993). A kék madár - Oláh Jolán portré II. (1994.),

[10] Zsigó Jenő szociológus. A Fővárosi Cigány Szociális és Művelődési Központ vezetője, festőtáborok szervezője, a Roma Parlament egyik alapítója, elnöke. Az Amaro Drom roma lap kiadója.

[11] A kiállítás képei az interneten is megtekinthetők, az alábbi link alatt:

<http://www.mmi.hu/romaoszt/kepzomuv/eloszohu.htm> Itt olvasható Daróczi Ágnes Harmadik kiállítás c. írása, amelyben személyes élményként említi, hogy már 1974-ben több festményt találtak interjúalanyom lakásában.

[12] Néhai Czinke Ferenc Kossuth díjas grafikus, festőművész. Személyes tanácsaival és közreműködésével segítette a házaspárt.

[13] Sándor Zoltán Salgótarján önkormányzatának kulturális főtanácsosa. Évtizedek óta a város kulturális, művészeti, irodalmi életének egyik aktív szervezője, maga is előadóművész. A kezdetektől személyesen segítette a művészpár karrierjét.

[14] Erdős István tanár, népművelő, író, a cigányetnikum kutatója, több roma tárgyú könyv szerzője. Többek között a TIT megyei egyesületének vezetőjeként is segítette a művészt és családját is.

[15] Brunda Gusztáv népművelő, közgazdász, az 1980-as évek végétől a megyei művelődési osztály főmunkatársaként, majd a közművelődési intézet igazgatójaként sokoldalúan segítette a művészházaspárt, 1992-ben szervezte a párizsi közös kiállítást.

[16] Szuhay Péter néprajzkutató, szociológus, 1980 óta a Néprajzi Múzeum munkatársa, jelenleg főmuzeológusa. Fő kutatási területe a magyarországi cigányság kultúrtörténete. Több publikációja és könyve jelent meg, dokumentumfilmezéssel is foglalkozik. 2001-ben Kőszegi Edittel filmet készített Cigány-kép Roma-kép címmel, melyben interjúalanyom is szerepel. Kiállítások szervezésével is segítette a művészházaspárt, hasznos információival e sorok íróját is.

[17] Kőszegi Edit dramaturg, forgatókönyvíró, filmrendező. 1992 óta folyamatosan készít roma tárgyú dokumentumfilmeket. 2001-ben Szuhay Péterrel készített filmet Cigány-kép Roma-kép címmel, melyben interjúalanyom is szerepel. Sokoldalúan segítette a művész-házaspárt, a mai napig is támogatja a művészt, hozzájárult e szöveg korrekciójához is. Jelenleg is kapcsolatban áll a művésszel.

[18] Gáspár István Gábor salgótarjáni újságíró, közíró. Írásaiban és köteteiben is mutatkozó erőssége a helyi társadalom – tényfeltárássra törekvő – kritikai vizsgálata. Illetékes hivatalokban személyesen és eredményesen interveniált a művész érdekében.

[19] Salgótarján Megyei Jogú Város Közgyűlése 176/2010.(IX.16.)Öh. sz. határozatával döntött – többek között – a Salgótarján, Erzsébet tér 1. szám alatti önkormányzati bérlakás Balázs András részére 2013. szeptember 30. napjáig történő ingyenes használatba adásáról.

[20] A salgótarjáni Szent Lázár Megyei Kórház Onkológiai Osztályának orvosi diagnózisa: „Az orrdaganat hátsó falának rosszindulatú daganata, IV. stádium”, illetve: „A csontok és a csontvelő másodlagos rosszindulatú daganata”

[21 Bódvalenke „freskófal” egyik háza oldalfelületének megfestéséről, mint potenciális alkotásról van szó, amit a 2009-ben kiírt pályázatra beküldött kisméretű festményével nyert el a művész.